

Doktor Guillotin trodde inte på huvudets liv efter bilan

Två myter om Joseph Ignace Guillotin måste genast avlivas. Guillotin uppfann inte giljotinen. Han blev heller inte avrättad med den apparat som bär hans namn. Den unge Guillotin tog vid 23 års ålder examen i humaniora och teologi vid jesuitseminariet i Bordeaux. Men hans håg stod till den medicinska vetenskapen som han studerade i Reims. Med en uppsats om rabies blev han licensierad den 27 augusti 1770. Efter avslutande studier i Paris öppnade han egen praktik som inom kort tid blev mycket framgångsrik. Samtidigt bedrev han undervisning i anatomi, fysiologi och patologi vid den medicinska fakulteten och fick så småningom en professur i anatomi. Snart nog blev Guillotin en av de dyraste läkarna i Paris med rika och högadliga patienter – bland andra greven av Provence, bror till Ludvig XVI – och blev utnämnd till doktor vid den medicinska fakulteten i Paris. Våren 1787 träffade han Marie-Louise Saugrain, tycke uppstod och de gifte sig snart. Äktenskapet förblev barnlöst.

Guillotin var mycket intresserad av politik. Han var knappast revolutionär men utpräglat liberal. Den 8 december 1788 skrev han en mycket uppmärksam politisk pamflett (»Petition de Six-Corps des Marchands de Paris«) i vilken han bland annat krävde att antalet representanter från tredje ståndet i Generalständerna skulle vara minst lika stort som det totala antalet representanter från adeln och prästerna. Vidare krävde han en röst per representant. I det förrevolutionära Paris gick petitionen igenom med våldsam kraft, förslaget ändrade styrkeförhållandena radikalt och gav tredje ståndet absolut majoritet. På så sätt skapades nationalförsamlingen (Assemblée Nationale).

Efter stormningen av Bastiljen invaldes Guillotin som deputerad i den nyetablerade konstituerande församlingen (Assemblée Constituante) och blev dess nitiske och outtröttlige sekreterare fram tills den upplöstes 1791. Han valdes till president i hälsovårdsutskottet (Co-

HUR LÅNGE LEVER DE?

Frågan debatterades på allvar i vetenskapliga kretsar då halsuggningar hörde till vardagen. Målningen »De avhuggna huvudena« (något beskuren) av Théodore Géricault, troligen från 1818.

Foto: Nationalmuseum, Stockholm

MANNEN OCH MYTEN

Doktor Joseph Ignace Guillotin – filantrop och humanist – var motståndare till dödsstraffet.

mité de Salubrité) och till ledamot av fattigvårdsutskottet (Comité de Mendicité). Hans omsorg om de sämst ställda var lidelsefull.

Guillotin var också höggradigt intresserad av den medicinska utbildningen. Hans vision var att läkarkåren i Frankrike skulle räknas till de bästa i världen. Han hade idéer liknande dem som ligger till grund för dagens husläkarsystem samt om statliga apotek, mödravårds- och barnavårdscentraler, folkbokföringsregister och socialförsäkringssystem, allt i syfte att bekämpa sjukligheten hos de fattiga. Av detta blev intet. Sjukvården raserades i takt med att revolutionen urartade. Universitet och högskolor stängdes i augusti 1792. Frankrike började bli allvarligt sjukt. Läkaren Guillotin insåg detta men hade inga botemedel. Paris kokade, den kungliga familjen försattes i husarrest. Revolutionen fortskred obevekligt.

I den konstituerande församlingen diskuterades bland annat det juridiska systemet och straffskalan. Guillotin var helt emot dödsstraffet och drev frågan mycket hårt, men utan framgång. I december 1789 presenterade han inför nationalförsamlingen ett lagförslag i sex punkter. Efter en bitvis hård debatt fick han igenom den punkt som påbjöd samma straff för samma brott oavsett social rang. Detta gjorde att Guillotin prisades högt i pressen. Dittills var halshuggning enbart förbehållet adeln; dödsdömda fångar av lägre social status fick grymare straff av medeltida karaktär såsom stegling, kvartering, hängning och bränning på bål. Eftersom dödsstraffet inte kunde avskaffas drev Guillotin igenom frågan om att avrättningen skulle vara snabb och smärtfri medelst en mekaniserad halshuggning. Förslaget blev i början förhånat men vann snart gehör, inte minst av praktiska skäl eftersom antalet utdömda dödsstraff i revolutionens namn kunde uppgå till flera hundra på en enda dag och man hade fullt sjå med verkställigheten.

Men doktor Guillotin konstruerade aldrig någon halshuggningsmaskin. Den apparat som kom att bära hans namn, giljotinen, var känd från tidigt 1500-tal och kan möjligen ha använts redan på 1300-talet. Det var detta slags redskap som den lagstiftande församlingen nu ville ta i bruk för att tjäna revolutionen. Men, för att den skulle bli tillräckligt effektiv krävdes omfattande förändringar. Det var självaste kung Ludvig XVI som skrev under lagförslaget om den anordning som tre år senare skulle skilja det kungliga huvudet från kroppen.

Giljotinen måste snarast konstrueras för att klara de massiva kraven. Våren 1792 fick sekreteraren för den kirurgiska akademien (Académie Chirurgial), doktor Antoine Louis uppgiften att snabbt komma med en slutgiltig lösning. Tobias Schmidt, en alkoholiserad tysk pianotillverkare och uppfinnare, kontrakterades för själva byggandet. Guillotin deltog aldrig aktivt i konstruktionsarbetet. Efter flera olika modifieringar förelåg slutligen en giljotin som ansågs lämplig för sitt specifika syfte. Efter doktor Louis kom den nya avrättningsmaskinen i början att kallas Louison eller Louissette.

I mitten av april 1792 gjordes de första praktiska försöken på människolik och levande får; Guillotin var närvarande. De halshuggna liken undersöktes noga av Louis, Guillotin och doktor Louis-Michel Cullerier, chefkirurgen på La Bicêtre. Efter dessa försök förfinades bilen och man kunde konstatera

MÅNGA MODELLER

Giljotinen infördes i många länder under 1800-talet och halshuggning var en vedertagen avrättningsform, också i Sverige. Så sent som på 1910-talet giljotinerades en mördare i Sverige, och i Frankrike användes giljotinen ända in på 1970-talet.

DEN RIKTIGE BESTÄLLAREN
Doktor Antoine Louis, sekreterare i den franska kirurgiska akademien, beställde den första moderna giljotinen. Den byggdes 1792 av Tobias Schmidt, en alkoholiserad pianotillverkare och uppfinnare.

FRÄMSTE ANVÄNDAREN
Maximilien de Robespierre blev en symbol för »skräckväldet« under franska revolutionen. Han såg till att tusentals misshagliga personer blev giljotinerade innan han själv röntes samma öde den 28 juli 1794.

att dekapitering var komplett vid fjärde halskotan; allt fungerade à merveille.

Den 25 april 1792 användes den nya giljotinen för första gången på rånmördaren Nicolas-Jacques Pelletier. Guillotin var inte närvarande vid avrättningen, det finns inga uppgifter om att han någonsin bevitnade en giljotinerad.

Redan 1789 publicerade den rojalistiska pamfletten »Les Actes des Apôtres« en nidvisa där Guillotins namn associerades till avrättningsmaskinen som då fick namnet la Guillotine eller Madame Guillotine. Också i den revolutionära tidningen Le Moniteur Universel och i den populära Le Journal en Vau-devilles raljerades över Guillotins förslag. Man gjorde sig lustig över hans tidigare förslag om »en röst per huvud«. Denna viktiga politiska fråga som han framgångsrikt drivit i den konstituerande församlingen blev nu föremål för en plump drift. Guillotin blev mycket förbittrad över att bli associerad med giljotinen och led av detta resten av sitt liv. Han hade ju endast föreslagit en enkel, snabb och smärtfri mekanisk avrättning.

Giljotinen masstillverkades, ett 50-tal distribuerades över Frankrike. Dess effektivitet hyllades av såväl folkmassan som myndigheterna. Man räknar med att upp till 40 000 människor miste huvudet under den tidrymd av sju år då giljotinen användes i revolutionens syfte. Den kom sedan att användas av det franska rättssystemet ända fram till 10 september 1977 då mördaren Hamida Djandoubi blev den siste att giljotineras i Frankrike.

När Jean-Paul Marats mördare Charlotte Corday giljotinerades i juli 1793, tog rackaren François Legros upp huvudet och gav det en örfil. Då tilltog en rodnad på det avhuggna huvudets kinder som om hon skämdes. Denna ohyggliga observation ledde till en upprörd diskussion om det avhuggna huvudet kunde uppleva själva fallet och t o m. under en kort stund vara vid medvetande.

År 1793 skrev professor Samuel Thomas von Sömmering pamfletten »Über den Tod durch die Guillotine« där han hävdade att det avhuggna huvudet kan erfaras såväl smärta som känslor. Efter Sömmering rapporterade såväl lekmän som läkare att avhuggna huvuden kunde grimasera efter dekapiteringen. Man utförde experiment genom att irritera förlängda mårger vilket utlöste konvulsioner i ansiktet på den just avrättade. Detta togs som intäkt på att huvudet fortfarande levde och kunde hämta intryck från omvärlden.

Guillotins tanke om en omedelbar och smärtfri död blev alltså ifrågasatt, men han deltog aldrig i de-

batten. Läkare samlades runt korgarna med avhuggna huvuden, anekdoter florerade. Det berättades att två politiska motståndare blivit halshuggna direkt efter varandra. I korgen hade sedan det ena huvudet bitit det andra i örat så att de inte gick att skiljas åt.

Doktor Jean-Joseph Suë, respekterad professor i anatomi, hävdade att det avhuggna huvudet kunde såväl se som höra och lukta. Han påstod till och med att huvudet skulle kunna tala om man försåg luftröret med en luftström. Ett flertal auktoriteter skyndade till Guillotins försvar. Den store fysiologen och filosofen Pierre Jean George Cabanis konstaterade auktoritativt att de muskelryckningar som kan ses på det avhuggna huvudet endast är mekaniska reflexer och att döden vid giljotinerad är omedelbar och helt smärtfri.

Debatten ebbade snart ut, men frågan fascinerar vetenskapen än i dag. Läkaren Edmond Couty de la Pommerais blev giljotinerad 1864. Kollegan Louis Velpeau hade kommit överens med den dödsdömda att han skulle öppna ögonen på uppmaning direkt efter dekapiteringen. Några sekunder efter det att bilan fallit öppnade Pommerais sitt vänstra öga på uppmaning och stirrade på sin kollega. Därefter slöts ögat för att inte öppnas på en andra uppmaning. Berättelsen har dock starkt ifrågasatts såsom påhittad.

Tre läkare närvarade vid avrättningen av Theotime Prunier 1879. De tog hand om det avhuggna huvudet, stack det med nålar, skrek i örat, höll flammande eld framför dess ögon där de sedan droppade silvernitratt, och förde ammoniak mot näsan. De vittnade sedan om ett ytterligt förvånat ansiktsuttryck under behandlingen och hävdade därför att huvudet fortfarande levde.

Doktor Dassy de Lignières publicerade ett experiment med mördaren Louis Menesclous avhuggna huvud 1880. Tre timmar (sic!) efter halshuggningen försågs huvudet med blodcirkulation från en levande hund. Rapporten talar om att Menesclous huvud rodnade, läppar och ögonlock svällde till normal form. Ögonen såg ånyo levande ut och fixerades mot doktorn de Lignières, ögonlocken började rycka och läpparna började röra på sig som om Menesclou ville säga någonting.

År 1905 publicerade doktor Gabriel Beaurieux i en artikel i Archives d'Anthropologie Criminelle sina undersökningsfynd av mördaren Henri Languilles avhuggna huvud. Beaurieux rapporterade att den just avrättade öppnade ögonen då hans namn ropades och att han sökte ögonkontakt med den experimenterande doktorn som försäkrar att Languilles ögon var såväl levande som uttrycksfulla under minst 30 sekunder.

Under modern tid har vetenskapliga beräkningar gjorts som visar att hjärnan teoretiskt har tillräckligt med energirika substratdepåer för att medvetandet ska kunna kvarstå under ca 13 sekunder efter en totalt upphävd blodcirkulation, medan senare publikationer redovisar att medvetande och sinnesintryck snarare slocknar inom fem sekunder. Så, det verkar som om doktor Guillotin hade rätt så när som på fem sekunder!

Under skräckväldet blev Guillotins namn förlöjligat. Mottagningen saknade klienter, hans adliga och rika patienter hade avrättats eller flytt. Guillotin,

MADAME GUILLOTIN
Giljotinen kom i folkmun att kallas »Madame Guillotin« efter doktorn med samma namn. Den riktiga Madame Guillotin hette dock Marie Louise Saugrain.

ETT KORT LIV EFTER DÖDEN
Professor Samuel Thomas von Sömmering hävdade i en avhandling från 1793 att avhuggna huvuden kan erfaras såväl smärta som känslor.

BLICKADE TILLBAKA
Ögonen i mördaren Louis Menesclous avhuggna huvud fixerades mot omgivningen tre timmar efter halshuggningen. Läpparna började röra sig som om Menesclou ville säga någonting.

som var rojalist, kom i konflikt med den mäktige Robespierre. Allt detta gjorde att han flyttade till landet för att arbeta på de miserabla militärsjukhusen. Där utförde Guillotin sina plikter med all den empati och humanism som var hans adelsmärke. Det var först när Robespierre blivit giljotinerad som Guillotin kunde återvända till Paris. Där blev han arresterad, anklagad för att ha skrivit ett flertal olagliga pamfletter, men släpptes efter en månad. En sak är säker: hade Guillotin stannat kvar i Paris eller återvänt medan Robespierre ännu levde skulle han tvivelsutan ha fallit offer för det instrument som bar hans namn.

I det postrevolutionära Frankrike ägnade sig Guillotin uteslutande åt sin medicinska profession. Läkarpaktiken började ånyo blomstra. Guillotin kom att spela en avgörande roll i utgivandet av en ny medicinsk tidskrift, Journal Général de Médecine. Han fick en professur vid den medicinska högskolan; någon akademi fanns ännu inte eftersom den stängts under skräckväldet. Därför påskyndade Guillotin bildandet av Societé Libre de Médecine där han valdes till president och försökte samla alla medicinska krafter i landet till återupprättande av fakulteten. Med hjälp av Napoleons läkare Dominique Jean Larrey skapades Societé de l'Ecole de Médecine som senare omvandlades till Societé de la Faculté de Médecine de Paris. Men det var först 1820, efter Napoleons fall och sex år efter Guillotins död, som Ludvig XVIII inrättade den självständiga L'Académie Royale de Médecine. Detta var i stora stycken Guillotins visionära idéer som iscensattes, även om det inte framgick officiellt.

När nyheten om Edward Jenners vaccination mot smittkoppor nådde Paris insåg Guillotin genast vaccinationens stora betydelse och öppnade en vaccinationscentral. I maj 1800 blev han utnämnd till president för vaccinationskommittén (Comité Central de Vaccine). Han bedrev en vidlyftig korrespondens över hela Europa för att systematiskt katalogisera den goda effekten av vaccinet. Men han mötte ett starkt motstånd med huvudargumentet att människor kan dö av själva vaccinationen. Motståndarna bortsåg dock från att sjukdomen hade en dödlighet på cirka 30 procent. Det största motståndet kom från prästerskapet. Guillotin sökte audiens hos påven Pius VII som just då befann sig i Paris. Påven gav sitt tillstånd till vaccinationerna vilket var en stor seger för Guillotin som nu kunde införa en obligatorisk vaccination av de civila soldaterna i Grande Armée.

Guillotin hann aldrig uppleva de goda effekterna av vaccinationsprogrammet. Han avled i mjältbrand 1814 vid 76 års ålder. Graven är belägen på Père-Lachaise-kyrkogården. På gravstenen återfinns inskriptionen »Vir Integrus«. Ingenting kan vara mer passande. Doktor Guillotin var en sann humanist och filantrop med största integritet. Han utmärkte sig för sin höga moral och sin orubbliga tro på Gud, monarkin och medicinen. Han vek aldrig från sina plikter och var pålitlig, omtlig och oförtröttlig i arbetet för de ideal han trodde på.

Eddie Persson

överläkare, med dr, Aleris Specialistvård, Sabbatsberg, Stockholm

LÄS MER Referenslista <http://lartarkiv.lakartidningen.se>